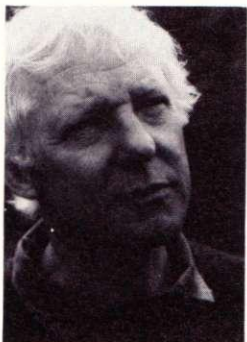

Restaurering

holdninger, teori og metoder i Danmark

av

Johannes Exner

Johannes Exner,
Arkitektskolen i Aarhus.

Restaureringsfacket karakteriseras av tre olika hållningar eller principer, maximalist-, minimalist- och den estetisk-kritiska principen. Efter en redovisning av dessa tre olika hållningar inom byggnadsvården och de problem som är knutna till dem, redogörs för den processhistoriska princip som tillämpas vid Arkitektskolan i Århus.

FAGOMRÅDET RESTAURERING er relativt ungt, i Danmark kun 150 år. Det er ikke et naturligt fag, som de naturvidenskabelige. Det har ingen tusindårig tradition bag sig, som humaniora og kunst. Faget synes heller ikke struktureret eller båret af nogen umiddelbar eller selvfølgelig systematik og substans.

Det er naturligvis en sammenhæng mellem fagets holdning, teori og metode, men at adskille dem klart er ikke let. Det bekræftes af vanskeligheden ved at forsøge på enkel vis at besvare følgende simple spørgsmål:

Hvad er primært, holdning eller teori?

Er det teorien, der forudsætter metoden?

Er det metoden, der dokumenterer holdningen?

Man ser herunder de tre delemner danse rundt i en trekantet cyklus, en ligesidet polygon, om det fælles hovedemne restaurering. At bytte om på deres cykliske rækkefølge gør ingen forskel. Deres relative positioner forbliver uændrede.

Forsøger man med den trekantede cyklus som nøgle at trænge ind til en klar forståelse eller

definition af fagområdet, støder man på dets paradoksprægede væsen, som på een gang gør faget vanskeligt og spændende, men forskningsmæssigt besværligt. Fagområdet indikerer sig herigennem som unaturligt. Det burde faktisk ikke eksistere. Det ville det heller ikke gøre, dersom man brugte og vedligeholdt de historisk værdifulde bygninger på kultiveret måde.

Det er også klart, at faget ikke lader sig betragte som et rent naturvidenskabeligt fag, heller ikke som et rent humanistisk fag, eller rent kunstnerisk fag. Alle fag er stort set ligeværdige indenfor fagområdet.

Jeg skal forsøge i sammendrag at give en beskrivelse af nogle af de karakteristiske holdninger, eller principper, man møder indenfor fagområdet.

Maksimalistprincippet

Holdningen hos maksimalisterna tager udgangspunkt i et rent kunsthistorisk synspunkt, hvor bygningens aktuelle historiske værdi vur-

deres i relation til dens oprindelige udseende. For maksimalisterne er det primært bygningens oprindelige arkitektoniske stil, som er interessant og væsentlig. For at fremme og sikre denne må alt andet vige. Synspunktet introduceredes i Danmark i midten af forrige årh. af N. L. Høyen, landets første professor i kunsthistorie.

"Maksimalistprincippet" er godt kendt i Danmark. Dets herostratisk mest berømte hovedmonumenter er Viborg Domkirke og Bjernede Rundkirke. Princippet medførte ofte omfattende nedrivninger af interessante partier, tilføjet i senere perioder.

Restaureringer med genskabelse eller rekonstruktion af forsvundne oprindelige dele er anvendt helt frem til vor tid og realiseres stadig.

Det bør påpeges, at maksimalistprincippet dermed er i stærk uoverensstemmelse med det vigtige og grundlæggende restaureringscharter, der blev vedtaget på den store internationale restaureringskongres i Venezia 1964.

Maksimalistprincippet må betegnes som mere ødelæggende end bevarende. Efter en sådan restaurering er der mindre tilbage af bygningens originale substans end før restaureringen.

Maksimalisternes motivering "tilbageføring til oprindelig stil" accepteres desværre i dag alt for selvfølgelig og ureflekteret både af interesserede lægfolk indenfor foreninger og grupper, som arbejder med bygningsbevaring og af mange af demokratiets styrende politikere og embedsmænd. De finder holdningen og metoden rigtig. Vigtige begreber som bygningens "originalitet", "autenticitet" og "identitet" eksisterer ikke eller misforstås. At originaliteten rent faktisk reduceres, og autenticiteten går tabt, fattes ikke.

Indenfor fagverdenen kan maksimalistholdningen også træffes endnu, men der har dog gennem vort århundrede bredt sig en betydelig kritik af princippet, selv om det i perioder, som i de seneste årtier, synes hyppigere benyttet.

Minimalistprincippet

Modsat maksimalisterne ønsker minimalisterne ved at praktisere en "status quo holdning", at

sikre, at bygningen ikke ændres. Den præserves som den er. Der sker ingen tilbageføring og heller ingen nye tilføjelser.

Minimalisterne nærer stor respekt for det, der er tilbage af bygningens oprindelige og helt originale substans. Deres definition af det historiske begreb knytter sig primært til denne substans og ikke kun til stilen design.

Af bitter erfaring og angst for, hvad en restaurering med stiltilbageføring kan medføre af ødelæggelse af den tilbageværende rest original substans, baseres minimalisternes holdning på status quo-situationen (jfr J. Ruskin og W. Morris, England i 1800-tallet), idet de opfatter den slidte, måske forfaldne bygning som et mere ægte historisk vidnesbyrd end maksimalisternes perfekte, frisk istandsatte og rekonstruerede bygning.

Minimalisterne interesserer sig særligt for omhyggelige bygningsundersøgelser, opmålinger og andre dokumentationer. Derved udbygges kendskab, forståelse, følsomhed og interesse for bygningen, der på sin vis opleves som et levende væsen.

Minimalistholdningen har sine meget betydelige kvaliteter. Det eneste problem er, at bygningens fortsatte brug og overlevelse, på status quo-niveau, stiller brugeren over for store betingelser og begrænsninger i bygningens brug. Er der ikke hos bygherren eller brugeren forståelse herfor, bør bygningen gøres til museum. I stort tal og på længere sigt er dette imidlertid urealistisk. Tilbage er nødtvungent at etablere et minimum af de nødvendige brugsmæssige foranstaltninger. Man må også her erkende, at originaliteten reduceres, omend uhyre langsomt.

Der findes også andre restaureringsholdninger, der med visse variationer ligner minimalistprincippet. Det gælder "historisk restaurering" og "videnskabelig restaurering".

Æstetisk-kritisk restaurering

Under denne benævnelse sammenfatter jeg en tredje art restaureringsholdning, som bør drages frem. Den inbefatter "Kritisk restaurering", "Æstetisk restaurering" og "Arkitektfaglig restaurering".

Holdningen lægger vægt på det arkitektonisk/kunstneriske resultat. Der sigtes i betydelig grad, men ikke decideret, mod tilbageføringer til oprindelig skikkelse. Afgørende er at gengive bygningen den klarhed i plan og volumen, som var den oprindelige bygnings stærkeste virkning. Man kan således genskabe et tøndehvalv af andre materialer og konstruktion end den originale.

Den æstetisk-kritiske restaurering betinger som regel i første række en udrensning, en fjernelse af tilføjelser, som i kunstnerisk og håndværksmæssig kvalitet ikke menes at holde mål med det oprindelige hus. Herudover kan undertiden også ske fjernelse af originale dele, hvis de brugsmæssigt findes uheldige, f. eks. et trangt og umageligt stoleværk i en kirke, som erstattes af et nyt, der er klart arkitektonisk udformet.

Restaureringen fremhæves som en kunstnerisk disciplin. Som sådan stilles der store krav til arkitektens kunstneriske kunnen. Hans indsats må med hensyn til balance mellem anonymitet og dominans afvejes på finvægt.

Den æstetisk-kritiske restaurering rummer det ikke uvæsentlige problem, at man efter restaureringen ikke med sikkerhed kan skelne mellem, hvad der er originalt, og hva der er tilføjet. Det medfører, at bygningens historiske autenticitet, som vigtig ingrediens i dens originalitet kan være betydelig svækket eller ganske forsvunden. Bygningens historiske værdi er derved svækket stærkt eller blevet tvivlsom.

Dette giver anledning til overvejelser over den æstetisk-kritiske restaurerings meningsfuldhed på langt sigt. Måske vil den med tiden i stigende grad opfattes associeret med maksimalistprincippet.

De ovenfor beskrevne tre holdninger, har det tilfælles, at de alle satscr på et eller andet slutteligt og bestemt bygningsudtryk, som de hver især prioriterer højt. Derved fastlåser de den historiske bygning til en statisk situation, en skikkelse, et udseende, en virkning som de hver har ønsket, som de hver især har bestemt, og som bygningen herefter er fastlåst til fortsat at skulle frembære. Fra nu af og i al evighed skal den forblive stivnet

i een bestemt restaureringsgrumasse. Det forekommer ulogisk, urealistisk og urimeligt både overfor bygningen, historien og menneskerne.

Proceshistorisk bygnings- og miljøpleje

På baggrund af det ovenfor anførte skal jeg pege på en fjerde holdning, udviklet gennem de senere år på Arkitektskolen i Aarhus. Den kunne kaldes: Proceshistorisk bygningspleje.

Holdningen er i slægt med minimalisternes, men man søger i langt større grad at være realistisk. Man erkender, at al arkitektur, også den historiske, rent faktisk er involveret i et kontinuert historisk procesforløb, som uundgåeligt straks sætter i gang efter at bygningen er skabt. Den bliver fra nu af udsat for mangfoldige påvirkninger af forskellig størrelse og art: klima, brug, slid, naturkatastrofer, luftforurening, brand, krig m. m.

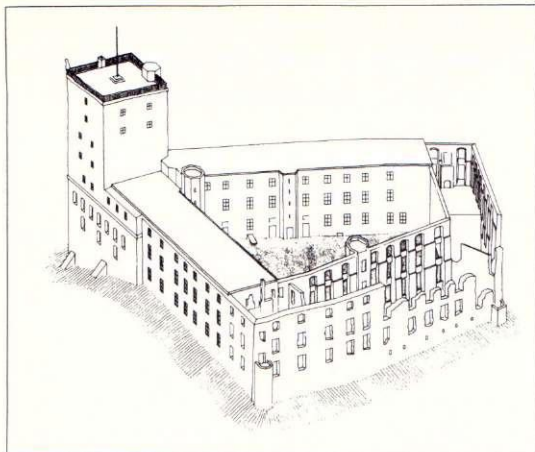
Disse påvirkninger viser sig ved efterfølgende patinering, slid, forfald, vedligeholdelse, reparationer, restaurering, ombygning, tilbygning etc.

Herved tilegner bygningen sig historisk fortællerværdi, narrativitet, og forbinder derved, synligt for beskueren, fortid med nutid og fremtid.

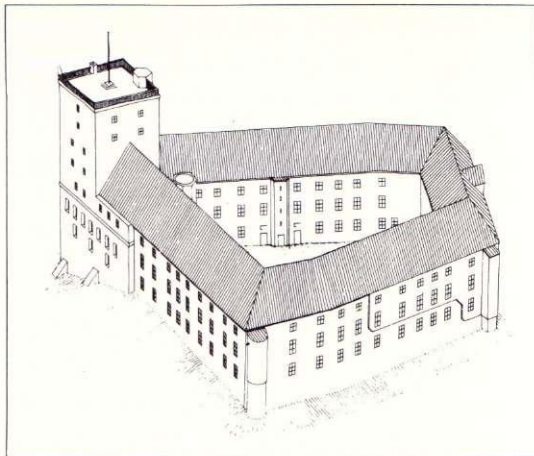
Bygningen var, da den blev skabt, 100% original i sin substans. Det erkendes, at den originale substans med tiden reduceres og før eller siden ender ed at være tabt eller udslettet – et forhold som andre restaureringsholdninger ikke gør rede for.

Under den proceshistoriske bygningspleje, som kan omfatte alle faser fra vedligeholdelse, restaurering, til om- og tilbygninger, søges den historiske autenticitet opretholdt eller styrket i videst muligt omfang ved bevarelse af historisk betydningsfulde overflader, strukturer, bygningsdele, rester, bygningsarkæologiske spor, tilføjelser m. m. Herved kvalificeres procesforløbet som en del af bygningens historie. Bygningens identitet vil, som under alle andre restaureringsholdninger, også her ændre sig.

Subtraktioner af værdifulde eller neutrale tilføjelser reduceres til et minimum, mens additioner, der søges udført reversible, accepteres

Koldinghus 1972, halvt förfallet.

Efter renoveringen i slutet av 1970-talet.

som løsning på nye aktuelle nødvendigheder og behov. Med denne holdning betragtes bygningen ikke som en passiv museumsgenstand men som et dynamisk væsen, der med sund erkendelse måske også kan tillades at dø.

Med hensyn til stil og æstetik forudsættes, at den tilknyttede arkitekt besidder overbevisende kunstneriske kvaliteter på linie med den æstetisk-kritiske holdning. Dette er vigtigt både ved adderinger og nødvendige subtraheringer. Han må samtidig erkende at hans kunstneriske greb eller stil senere kan findes uaktuel og ønskes fjernet. Derfor må hans adderinger, men også eventuelle subtraheringer, udføres reversible, så de i hovedsagen er uskadelige for bygningens originalitet og autenticitet, og således at de om fornødent kan replaceres. Subtraherede dele bør derfor opbevares.

Som eksempel på proceshistorisk bygning- og miljøpleje kan nævnes Trinitatiskomplekset i København, omfattende Trinitatis Kirke, Rundetårn, Trinitatis Kirkeplads og en ny sognegård. Kirkens tre hovedperioder er aflæselige i det restaurerede interiør. På kirkepladsen er Rundetårns gamle, udtjente sandstenskonsoller, fra fire forskellige historiske perioder, opstillet i brugsmæssige (bænke) og symbolske grupperinger, idet de slidte "døende" konsoller, der stadig er underkastet luftforurening, er på "vandring" ud af tilværelsen, fra Rundetårn hen over pladsen

ud gennem kolonnaden ved det forsatte led i det historiske steds kontinuerte procesforløb.

Teori og metode

Indenfor fagområdet er teoriernes og metodernes udvikling og dyrkning naturligvis vigtig. Især bør forskningen rette sig mod de operative metoder, der anvendes i forbindelse med en bygnings restaurering såsom: opmåling, tilstandsundersøgelser, kildestudier, bygningsarkæologiske undersøgelser, diagnostisering, miljømæssige og brugsmæssige forhold, projekteringsmetoder, fysiske indgrebsmetoder, rapportering m. m.

Et umiddelbart påtrængende problem er tilvejebringelse af en brugbar terminologi. De faglige begrebers og termers eentydighed er vigtig, når man skal kommunikere, både nationalt og internationalt. Men fagets terminologiproblem er stort. For eksempel hedder den danske term "restaurering" på engelsk "conservation" og på tysk "baupflege", på norsk "bygningvern" og på svensk "byggnadsvård".

Restaureringstermerne dækker således ikke samme indhold, hverken på det teoretiske eller praktiske område, og det går langt tilbage i fagets historie. I England og Frankrig er der betydelige forskelle med basis i henholdsvis John Ruskins og Viollet-le-Ducs modsatte opfattelser af restaurering.

Den terminologiske forvirring øges yderligere, ved at man blander holdning og metode sammen. Det gælder f. eks. ordene "konservering" og "restaurering" som normalt opfattes som fagområder, men som kun burde forstås som to grader af kirurgiske indgreb indenfor bygningsplejen.

Det er derfor påkrævet at fagverdenen får udarbejdet en fælles terminologi, der er international brugbar og præcis, så misforståelser undgås. Noget sådant er da også ved at blive taget op i nordisk regi som resultat af den i november 1991 på århusskolen afholdte Nordpluskonference for undervisere i restaurering og konservering ved nordiske arkitektskoler og højere læreanstalter.

Fagområdets indhold, metoder og forskningsmæssige dyrkning er afhængig af den teoretiske holdning, ligesom der opstår en modsat påvirkning, hvor erfaringer fra gennemførte restaureringer kan ingå i nye og anderledes metoder. Praxis er således uhyre vigtig. Uden overdrivel-

se kan man sige, at det forholder sig her som indenfor kirurgien: Man kan ikke undvære patienter i den videnskabelige forskning inden for fagområdet.

Det burde derfor til restaureringsafdelingerne på arkitektskolerne være knyttet et eller flere større seriøse historiske bygværker. Det er til en vis grad etableret for københavnerskolen, hvor der er tradition for at Roskilde Domkirke passes af professoren i restaurering.

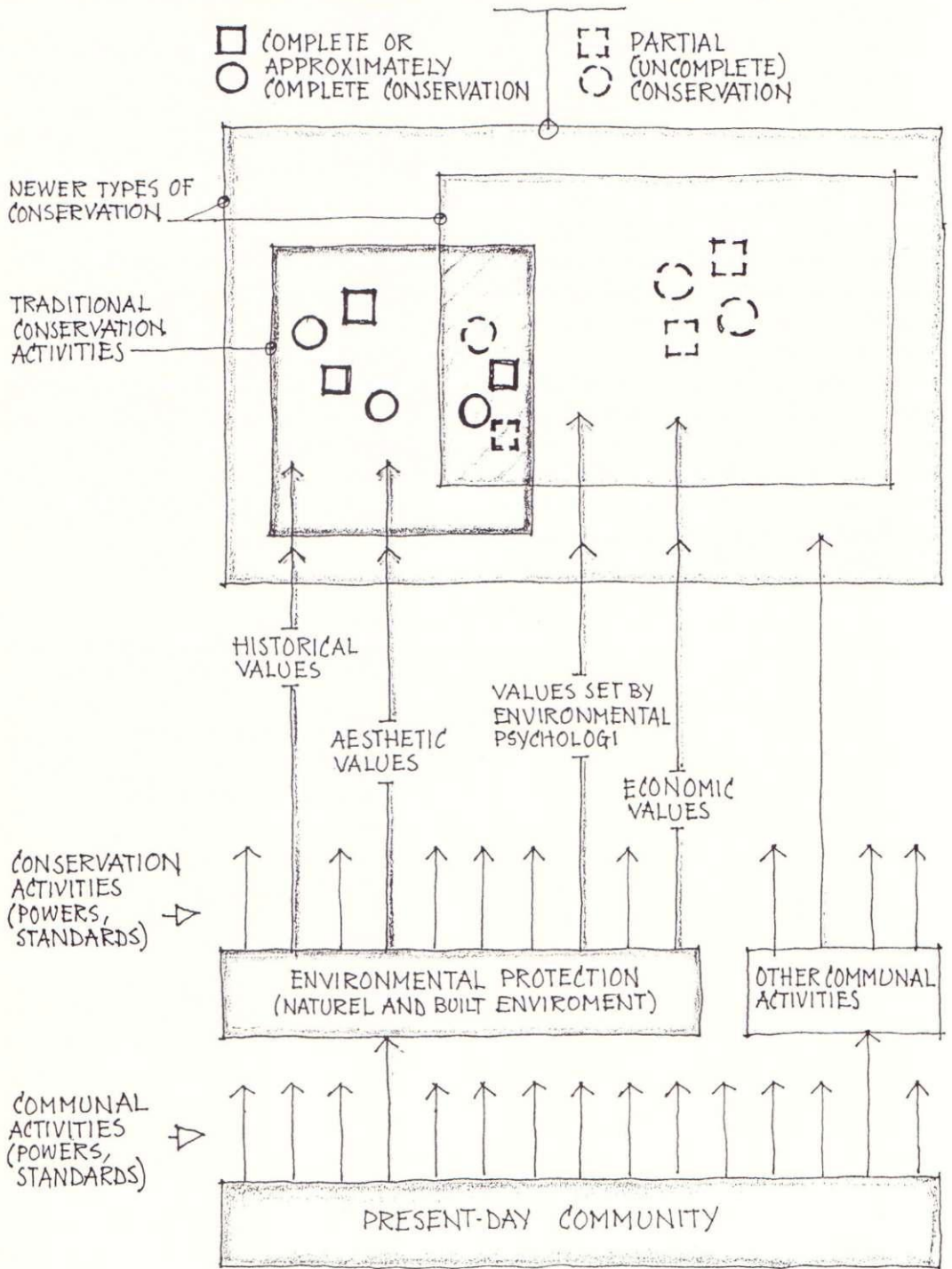
På lignende måde kunne man tænke sig, at Koldinghus blev knyttet til restaureringsafdelingen på århusskolen.

Det bør fremhæves, at der i Danmark findes andre institutioner, hvor der også drives teoretisk og empirisk forskning indenfor fagområdet. Det gælder således: Laboratoriet for historisk byggeteknik, Kunstakademiet; Konservatorskolen, Kunstakademiet; Rådvadcentret; Nationalmuseets konservatorafdelinger i Brede.

Denna artikel har granskats vetenskapligt av minst två av de lektörer som anges på sidan 152.

Johannes Exner, arkitekt MAA med egen virksomhet, professor vid Arkitektskolen i Aarhus.

CONSERVATION OF BUILDINGS

Figur 1.